

Lapsed ja noored

Eesti ratifitseeris ÜRO lapse õiguste konventsiooni 26. septembril 1991. aastal. Konventsiooni 4. artikliga võtavad osalisriigid kasutusele kõik seadusandlikud, administratiivsed ja muud abinõud, et tagada selles konventsioonis tunnustatud õiguste täitmine.

Eestis täidab sõltumatu lasteombudsmani ülesandeid õiguskantsler, kes seisab selle eest, et lapsi puudutavaid otsuseid tehes peetak silmas nende õigusi ning seatakse esikohale lapse huvid.

Lapsed ja vanemlik hool

Õiguskantslerilt otsivad sageli abi lapsevanemad, kes pole suutnud teise vanemaga kokku leppida lapse hooldamise, ülalpidamise või lapsega suhtlemise asjus. Õiguskantsler ei lahenda vanemate vaidlusi, küll aga jagavad tema nõunikud selgitusi.

Seadused eeldavad last puudutavates küsimustes vanemate omavahelist kokkulepet. Ühegi seaduse ega riikliku sunnijõuga inimsuhteid parandada ei saa. Kokkuleppe puudumisel lahendab vaidluse kohus, kes peab otsust tehes arvestama konkreetsete asjaoludega ja jõudma lahenduseni, mis on lapse parimates huvides. Kohtutee peaks olema viimane abinõu.

Paraku põhjustasid Covid-19 leviku tõttu kehtestatud liikumispiirangud lahus elavate vanemate vahel lisapingeid ning takistasid lapse ja lahus elava vanema suhtlemist (loe lähemalt peatükist „Õigusriik eriolukorras“).

Riiklik perelepitussüsteem

Õiguskantsler on varem mitmel korral juhtinud ministriumide tähelepanu sellele, et vanemate omavahelise vaidluse lahendamisel on esmatähtis vanemate nõustamine ja nende kokkulepete vahendamine.

Positiivse arenguna otsustas Vabariigi Valitsus 9. jaanuaril 2020 peetud [kabinetinõupidamisel](#) toetada rahvastikuminiistri ettepanekut töötada välja riiklik perelepitussüsteem.

[Rahvastikuminiistri selgituse](#) kohaselt luuakse riiklik pere- ehk vanemluslepituse süsteem selleks, et võimaldada vanemate lahkumineku korral laste heaolust lähtuvate kokkulepete

sõlmimist. Perelepitussüsteem plaanitakse ministri sõnul välja töötada 2021. aasta veebruariks.

Lõppenud ülevaateperioodil osalesid õiguskantsleri nõunikud mitmel riiklikku perelepitussüsteemi käsitleval arutelul, mille korraldasid Sotsiaalministeerium, Justiitsministeerium ning rahvastikuminister. Nõunikud rõhutasid, et lastega seotud vaidluste lahendamisel on oluline teha asjakohased nõustamisteenused kättesaadavaks kõigile vanematele, sest vanemate pikaajalised konfliktised suhted kahjustavad lapsi. Vaidlevad vanemad tuleks suunata kokkulepete vahendaja juurde enne kohtusse pöördumist. Nii on võimalik saavutada vanemate koostöö ja vähendada kohtuvaidluste arvu.

Lapse ja vanema suhtlust reguleeriva kohtumääruse täitmine

Justiitsminister palus õiguskantsleri arvamust perekonnaseaduse ja teiste seaduste muudatuste kohta, mis puudutavad lapse ja vanema suhtlust reguleeriva kohtumääruse täitmist. 2019. aasta juunikuus esitas õiguskantsler [tähelepanekud selle seaduseelnõu väljatöötamiskavatsuse kohta](#). Vastuses justiitsministrile juhtis õiguskantsler tähelepanu, et mitmed varem tõstatatud probleemid on endiselt lahendamata. Näiteks ei paku eelnõu lahendust õhtusel ajal, nädalavahetustel ja riigipühadel suhtluskorra kohtulahendite sundtäitmisega seotud probleemidele.

Eelnõu kohaselt on kavas luua suhtluse hooldaja instituut, kuid suhtluse hooldaja õigused ja kohustused ei ole siiani piisavalt selgelt määratletud. Õiguskantsler soovitas eelnõu seletuskirjas selgitada suhtluse hooldaja ja kohtutäituri koostöö põhimõtteid ning suhtluse hooldaja ja lastekaitsetöötaja rollijaotust.

Eelnõus pakutud lahendused on tihedalt seotud Sotsiaalministeeriumi ja Siseministeeriumi kavandatava perelepitussüsteemiga, mistõttu tuleks läbi mõelda, kuidas saaks need küsimused lahendada terviklikult.

Linnavalitsuse roll

Õiguskantsleri poole pöördus ema, kes leidis, et Pärnu Linnavalitsus rikub tema ja tema lapse õigusi, kuna pole taganud ema kokkusaamisi lahus elava lapsega. Õiguskantsler leidis, et Pärnu linn on rikkunud lastekaitseaduse nõudeid, sest pole pakkunud tõhusaid meetmeid lapse abistamiseks ning ema ja lapse suhtluse toetamiseks.

Perekonnaseadus sätestab, et vanematevahelise hooldusõiguse ja suhtlusõiguse vaidluse lahendab kohus. See ei tähenda aga, et kohaliku omavalitsuse roll lapse heaolu tagamisel piirdub üksnes sellises vaidluses kohtule arvamuse andmisega. Lastekaitseaduse kohaselt peab omavalitsus vastavalt oma pädevusele toetama lapsevanemat lapse õiguste ja heaolu tagamisel. Seega tuleb omavalitsusel ka vanemate kohtuvaidluse ajal ja pärast seda vajaduse korral vanemaid toetada ja nõustada, et oleks tagatud lapse heaolu. Omavalitsus teab, milliseid teenuseid ja tuge saab linnas või vallas vanematele pakkuda (nt perenõustamine, teraapia, vanemaoskuste koolitus jms). Kohus nende küsimustega üldjuhul ei tegele. Samuti ei tegele nende küsimustega kohtutäitur suhtluskorra kohtumääruse sundtäitmisel.

Mõistagi vastutavad lapse heaolu tagamise ja last puudutavate kokkulepete sõlmimise eest eeskätt vanemad. Omavalitsuse võimalused vanemaid mõjutada on piiratud. Kui aga vanemad ei ole pikema aja jooksul suutnud omavahel koostööd teha ja see kahjustab last, on oluline, et kohalik omavalitsus kasutaks lapse õiguste kaitseks kõiki seadusega ette nähtud meetmeid. Näiteks on võimalik teha lapsevanemale ettekirjutus. Ettekirjutusega saab muu hulgas kohustada vanemat viima laps psühholoogi vastuvõtule või teraapiasse.

Õiguskantsler heitis Pärnu Linnavalitsusele ette, et lapse abivajadust hinnates ei analüüsinud linn kordagi seda, millist kahju võib põhjustada lapsele ühest vanemast ilmajäämine. Olukorras, kus laps on lahus elavast vanemast võõrdunud, võib suhte taastamine põhjustada lapsele küll stressi, kuid veelgi enam võib lapse arengut kahjustada vanemast ilmajäämine.

Lasteasutuse arvamus kohtule

Õiguskantslerilt küsiti, kas kool võib anda hooldusõiguse vaidluses kohtule hinnangu lapse (ja lapsevanema) kohta ning milline on selle dokumendi õiguslik tähendus.

Õiguskantsler selgitas lapsevanemale, et perekonnaseaduse järgi peab kohus tegema lapsesse puutuvaid asju läbi vaadates eeskätt lapse huvidest lähtuva lahendi. Lapse huvide hindamiseks võib kohus koguda tõendeid omal algatusel. Seega ei ole midagi ebatavalist selles, kui kohus küsib last puudutava vaidluse lahendamisel infot ka koolilt või lasteaialt. Vastuse koostamisel on määrav, mida kohus koolilt või lasteaialt täpselt küsib. Last puudutavas asjas võib olla möödapääsmatu, et kirjeldades lapsega seonduvaid asjaolusid, kajastab kool ka lapse ja lapsevanema suhtega seonduvat ehk annab teavet lapsevanema kohta. Samuti võib kohus küsida koolilt teavet selle kohta, kuidas vanem kooliküsimuste lahendamisel osaleb. Selline info võib olla oluline näiteks siis, kui üks vanem taotleb teise

vanema otsustusõiguse piiramist lapse hariduse küsimustes.

Kooli arvamus on üks tõend teiste tõendite hulgas. Kohus hindab kõiki tõendeid kogumis ning ühelgi tõendil ei ole kohtu jaoks ette kindlaks määratud jõudu.

Vanema nõusolek

Õiguskantslerilt küsiti, kas laps tohib reisida välisriiki, kui üks vanematest selleks luba ei anna. Kui kohus pole otsustanud teisiti, on vanematel lapse suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Seega peavad vanemad, kellel on ühine hooldusõigus, jõudma last puudutavates küsimustes (sh välisriiki reisimises) kokkuleppele.

Lapsega Eestist välja reisisid ei nõuta piiril teise vanema kinnitatud nõusolekut, küll aga võidakse seda küsida transiit- või sihtriigi piiril. Seega oleks sujuva piiriületuse tagamiseks oluline, et vanemad lahendaksid oma erimeelsused enne, kui laps reisile läheb. Kui üks vanem ei anna luba lapse reisimiseks välisriiki, võib teine vanem taotleda kohtult selles küsimuses otsustusõigust endale. Olukorras, kus vanemad elavad lahus või ei soovi muul moel hooldusõigust edaspidi ühiselt teostada, võib vanem, kelle juures laps elab, taotleda kohtult hooldusõiguse osaliselt või täielikult talle üleandmist.

Õiguskantsler lahendas ka kaebust selle kohta, et Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) ametnik keelas inimesel koos alaealiste sugulastega Eestist väljuda, sest täiskasvanul ei olnud kaasas lapsevanema kirjalikku nõusolekut. PPA möönis, et ametnik eksis, sest õigusaktid ei kohusta võtma kaasa lapsevanema kirjalikku nõusolekut. Vajaduse korral peab ametnik vanema nõusoleku välja selgitama muid võimalusi kasutades.

Õiguskantsleril paluti uurida, et kui ametiasutused (PPA ja saatkonnad) väljastavad lastele isikut tõendavaid dokumente vaid ühe vanema taotlusel, siis kas see võib aidata kaasa lapseröövile. Alla 15-aastase või piiratud teovõimega täisealise isiku dokument väljastatakse dokumendi kasutaja seaduslikule esindajale. Seadused ei näe ette nõuet, et lapsele peavad dokumente taotlema vanemad ühiselt. Seega võib dokumenti väljastav asutus lähtuda eeldusest, et lapsele isikut tõendavat dokumenti taotleval vanemal on teise vanema nõusolek. Vajaduse korral peab haldusorgan siiski kontrollima, kas miski viitab sellele, et dokumente taotletakse teise vanema nõusolekuta või dokumentide väljastamine võib kahjustada lapse huve.

Lasterikka pere toetus

Lahus elavad vanemad ei vaidle mitte üksnes lapse kasvatamise, ülalpidamise ja lapsega suhtlemise üle, vaid ka selle üle, kummal vanemal on õigus saada lastetoetusi. Riigil peab olema ka sellisteks olukordadeks õiglane ja põhiseadusele toetuv lahendus.

Riigikohtule saadetud [arvamus](#) käsitles lasterikka pere toetuse saamise võimalust sel juhul, kui lasterikka pere moodustavad kärgpere lapsed. Õiguskantsler leidis, et riigil pole põhiseaduse järgi õigust jätta mõned kärgpere lapsed toetuseta selle tõttu, et nende õe või venna teine vanem pole nõus perehüvitistest loobuma või neid kordamööda kasutama.

Asendushooldus

Lapse loomulik kasvu- ja arengukeskkond on tema perekond. Selleks et laps saaks kasvada oma perekonnas, on riigi kohustus toetada vanemaid laste kasvatamisel. Paraku ei suuda kõik vanemad ka riigi toel kindlustada lapsele turvalist peresekonda ning vanemlikku hoolt. Neil juhtudel tuleb riigil tagada lapsele sobiv asendushooldus väljaspool tema enda perekonda. Lapse eest hoolitsemist väljaspool tema sünniperekonda nimetataksegi asendushoolduseks.

Asendushoolduse vormid on lapsendamine, eestkoste ja asendushooldusteenus (hooldusperes, perekodus ja asenduskodus). Pärast asendushooldusteenuse saamist on ellu astuval noorel õigus saada tuge iseseisvaks toimetulekuks ja õpingute jätkamiseks. Seda abi nimetatakse järelhooldusteenuseks.

Paljud asendushooldusele sattunud lapsed soovivad jätkata suhtlemist oma bioloogiliste vanemate, sugulaste ja teiste lähedastega. Seda soovi tuleb inimlikult mõista ja austada. Suhtluse ja sidemete säilitamine oma lähedastega on lapse õigus. Paraku tekivad suhtluse korraldamisel tihti probleemid, sest lapse lähedaste ja tema asendushoolduspere väärtused ja kasvatuspõhimõtted võivad olla väga erinevad. Sellistes olukordades on vaja arvestada kõigi osapoolte huvide ja õigustega ning leida lahendus, mis on lapse parimates huvides. Lapse ja tema bioloogiliste vanemate suhtlusõigust võib piirata üksnes kohus.

Perekodus elava lapse õigus suhelda

Õiguskantslerilt küsiti ka asendushooldusel oleva lapse ja teiste talle lähedaste inimestega

suhtluse piiramise võimaluste kohta.

Küsimusele, kas perekodu võib keelata lapsel suhelda tema endise perevanemaga, vastas õiguskantsler, et perekonnaseaduse kohaselt määrab lapse seaduslik esindaja need kolmandad isikud, kellega laps võib suhelda. Loomulikult tuleb seaduslikul esindajal kuulata ära ka lapse arvamusi ja sellega arvestada.

Asendushooldust saava lapse seaduslik esindaja on üldjuhul tema elukohajärgne valla- või linnavalitsus. Kui valla- või linnavalitsuse hinnangul on endise perevanemaga suhtlemine lapse huvides, ei saa perekodu suhtlust keelata. Küll aga tuleks valla- või linnavalitsusel suhtlemise üksikasjad (nt kuidas, kus, millal ja kui tihti on lubatud suhelda) kooskõlastada perekoduga, kuna perekodu töötajad on lapse tegelikud hooldajad ja seetõttu kõige paremini kursis lapse igapäevase elukorraldusega.

Õigus järelhooldusteenusele

Õiguskantslerilt küsiti, kas sotsiaalhoolekande seadus kohtleb asendushooldusel olnud noori ebavõrdselt, seades järelhooldusteenuse saamisel määravaks asjaoluks selle, kas noor otsustab pärast õpingute lõppemist ajateenistusse astuda või edasi õppida. Nimelt saab ajateenistuskohustuslane valida, kas leida edasiõppimise koht juba enne ajateenistust ja võtta ajateenistuse ajaks õppepuhkus või jätta edasiõppimise koht enne ajateenistust valimata. Erineva valiku teinud noored on õiguslikus mõttes erinevas olukorras. Neid gruppe eristab üksteisest asjaolu, kas noor otsustab astuda kooli enne ajateenistust või pärast seda. Tõsi, ka uuesti õppima asunud noor võib otsustada ajateenistusse minna kohe õppetöö alguses ja seega võivad mõlemad noored jõuda ajateenistusse ühel ja samal ajal.

Seadus näeb ette ka võimaluse, et vald või linn võib tagada järelhooldusteenuse neile kuni 21-aastastele noortele, kes ei õpi ning kes kuni täisealiseks saamiseni olid asendushooldusel või eestkostel. Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (489 SE) seletuskirjas on öeldud, et linnal või vallal on õigus kasutada riigieelarvest määratud toetust muu hulgas ka nendele noortele teenuse osutamiseks.

Õiguskantsler [leidis](#), et kuigi avaldaja mure noorte toetamise pärast on mõistetav, on Riigikogul õigus otsustada, mil määral ja mis eesmärgil toetada asendushooldusel olnud noori täiskasvanuid.

Eestkosteperede toetamine

Õiguskantslerilt küsiti, kas eestkoste- ja hooldusperesid peaks kohtlema võrdselt ja maksma neile sama suurt toetust. Õiguskantsler selgitas, et eestkoste- ja hooldusperesid on siiski lubatud erinevalt kohelda, kuna tegemist ei ole päris ühesuguses olukorras olevate peredega.

Hoolduspere on teenusepakkuja, kellega linn või vald sõlmib lepingu vanemliku hooleta jäänud lapsele asendushooldusteenuse pakkumiseks. Eestkostjaks hakates võtab inimene eestkostetava lapse eest aga täieliku vastutuse ning otsustab ise, kuidas lapse elu parimal viisil korraldada. Samas on õiguskantsleri ametkond juhtinud Sotsiaalministeeriumi tähelepanu sellele, et eestkostepered vajavad senisest suuremat riigi tuge. Paraku on eestkosteperede toetuse suurus Riigikogu sotsiaalpoliitilisest otsusest ja riigi majanduslikest võimalustest.

Asendushoolduse valdkonna võrgustik

Selleks et aidata kaasa asendushoolduse valdkonna süsteemsele arengule, osaleb õiguskantsleri nõunik Sotsiaalministeeriumi kokku kutsutud asendushoolduse võrgustiku töös. See on lastekaitse nõukogu mitteametlik töörühm, mis koguneb paar korda aastas. Kohtumistel arutatakse asendushoolduse aktuaalseid teemasid ja jagatakse infot valdkonna arendamiseks.

Lõppenud ülevaateperioodil arutati, kuidas arvestada senisest enam lapse huvidega, kui laps kolib ühe asendushoolduse pakkuja juurest teise juurde. Asendushoolduse pakkujad jagasid oma kogemusi eriolukorraga hakkama saamise kohta ning ühiselt arutati, mida saaks paremini teha.

Lasteaed ja kool

Ka lõppenud ülevaate aastal kirjutati õiguskantslerile märkimisväärselt palju lasteaedade ja koolide tegevusega seotud probleemidest. Mitmed küsimused korduvad aasta-aastalt, näiteks uuritakse lasteaiakoha saamise kohta mõistliku aja jooksul ning lasteaiakoha asendusteenusena pakutava lapsehoiuteenuse saamise tingimuste kohta.

Viimase aasta jooksul on tekkinud probleeme sellega, et kohalik omavalitsus pakub perele kohta lasteaias, mis jääb pere elukohast liiga kaugemale ning mida pere ei saa selle asukoha

tõttu kasutada. Omavalitsusel on kohustus pakkuda perele lasteaiakohta oma teeninduspiirkonnas. Asi on aga selles, et kuivõrd kogu kohaliku omavalitsuse territoorium võib olla üks teeninduspiirkond, on see piirkond pärast haldusreformi mõnes kohas väga suur.

Koolidega seoses võib tõdeda, et konfliktid koolis saavad tihti alguse kooli ja vanemate vahelisest ebapiisavast või oskamatust kommunikatsioonist. Lõppenud ülevaateasta oli eriline, sest mitu kuud pidid koolid ja lasteaiad tegutsema eriolukorra tingimustes. Mõistagi tekkis inimestel selle kohta küsimusi, täpsema ülevaate neist leiab peatükist „Õigusriik eriolukorras“.

Lasteaia- ja lapsehoiuteenuse kättesaadavus ja tingimused

Mitmed inimesed kaebasid lasteaiateenuse lapsehoiuteenusega asendamise üle. Uurimisel selgus, et kohalike omavalitsuste õigusaktid, mis reguleerivad lasteaiateenuse ja seda asendava lapsehoiuteenuse saamist, ei olnud kooskõlas seadusega. Näiteks kontrollis õiguskantsler Rae valla vastavat õigusakti ning tegi [ettepaneku](#) kehtestada lasteaiakoha lapsehoiukohaga asendamisel põhiseaduspärane lapsehoiu kohatasu, mis ei sea lapsehoius käiva lapse vanemat halvemasse olukorda, kui on lasteaialapse vanem. Samuti tegi õiguskantsler vallale ettepaneku kehtestada lasteaiakoha lapsehoiukohaga asendamise kord, mis oleks põhiseadusega kooskõlas.

Õiguskantsler analüüsis ka mitme teise kohaliku omavalitsuse õigusakte, milles leidis sarnaseid probleeme (vt [ettepanek](#) Kiili vallale ja [ettepanek](#) Lääne-Harju vallale). Kõnealused vallad on õiguskantsleri ettepanekust lähtuvalt õigusakte kas juba muutnud või on see neil lähiajal plaanis.

Mitme kohaliku omavalitsuse lasteaia- ja lapsehoiuteenuse korraldust uurides jõudis õiguskantsler järeldusele, et sarnaseid probleeme võib olla ka teiste kohalike omavalitsuste kehtestatud korralduses. Seetõttu pöördus õiguskantsler [ringkirjaga](#) kõigi kohalike omavalitsuste poole, selgitades, kuidas reguleerib lasteaiateenust ja lapsehoiuteenust seadus ning millised võimalused on omavalitsusel neid teenuseid õiguspäraselt korraldada.

Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt peab kohalik omavalitsus täitma talle seadusega pandud ülesannet tagada kõigile soovijatele koht koolieelses lasteasutuses. Koha andmiseks tuleb kehtestada selge ja üheselt mõistetav menetluskord. Muu hulgas tuleb läbi mõelda ja selgelt reguleerida, kuidas käib lasteaiateenuse lapsehoiuteenusega asendamise menetlus

siis, kui laps on pooleteise- kuni kolmeaastane. Kuigi kohalikud omavalitsused üldjuhul toetavad rahaliselt lapsehoiu- või eralasteaiateenuse kasutamist, peavad vanemad lapsehoiuteenuse eest maksma sageli rohkem, kui nad maksaksid (munitsipaal)lasteaiakoha eest, mida pere taotles, kuid mida kohalik omavalitsus ei taganud, selgitas õiguskantsler.

Lapsehoiu- või eralasteaiakoha eest suurema tasu nõudmine või toetuse saamisele lisatingimuste seadmine pole siiski alati keelatud. Kõik sõltub sellest, millises õiguslikus raamistikus kohalik omavalitsus lapsehoiu- ja eralasteaiateenuse kasutamist toetab: kas nii täidetakse kohaliku omavalitsuse seadusest tulenevat ülesannet või on tegu nii-öelda vabatahtliku teenuse pakkumise ja toetamisega.

Õiguskantsler palus kohalikel omavalitsustel vaadata üle kehtiv lapsehoiu- ja eralasteaiateenuse tagamise ja toetamise kord ning vajaduse korral muuta õigusakte.

Lasteaia asukoht

Õiguskantsleri poole pöördunud lapsevanem selgitas, et vald pakkus lapsele kohta munitsipaallasteaias, mis asub pere elukohast sedavõrd kaugel, et pakutud teenuse kasutamine tekitaks perele ebamõistlikult suurt raha- ja ajakulu. Õiguskantsler selgitas, et seaduse järgi kinnitab lasteasutuse teeninduspiirkonna kohaliku omavalitsuse volikogu. Seejuures võib määrata koolieelsete lasteasutuste teeninduspiirkonnaks kogu kohaliku omavalitsuse territooriumi. Seadus jätab lahtiseks kriteeriumid, millest lähtudes tuleks teeninduspiirkond määrata, sealhulgas ka selle, kui suur võib üks teeninduspiirkond olla.

Õiguskantsler tõdes aga, et kui lapse lasteaeda viimisele ja sealt toomisele kulub ebamõistlikult palju aega ja transpordikulu on liiga suur, võib juhtuda, et perel ei ole võimalik lasteaiakohta tegelikult kasutada. Nii tekib küsimus lasteaiateenuse sisulisest kättesaadavusest ja seaduses sätestatud õiguse tagamisest. Õiguskantsler soovitas lapsevanemal pöörduda oma õiguste kaitseks halduskohtusse.

Kohustus viia laps lasteaeda

Õiguskantslerilt küsiti, kas lastekaitsetöötaja võib kohustada lapsevanemat last lasteaeda viima. Õiguskantsler selgitas, et üldist lasteaiakohustust Eestis ei ole, kuid lastekaitsetöötajal on õigus teha last kasvatavale isikule ettekirjutusi abivajava lapse kaitseks ja kohustada teda tegema koostööd lastekaitsetöötajaga.

Kuna lasteaed soodustab mitmel moel lapse arengut – oluline on omaealistega suhtlemine, mängimine ja seeläbi sotsiaalsete oskuste omandamine –, võib lasteaias käimine lapse arengule kasuks tulla. Kui lastekaitsetöötaja saab teavet, et laps ei käi lasteaias ega lastehoius ja tema areng ei ole eakohane, tuleb lastekaitsetöötajal [lastekaitseadusele](#) toetudes hinnata, kas laps ja pere vajavad abi. Kui abivajaduse hindamisel ilmneb, et lapse heaolu on ohus ning ta vajab abi, siis on lastekaitsetöötaja kohustatud sekkuma. Lapse heaolu toetamiseks võib olla vajalik, et laps käiks lasteaias.

Lastekaitseadus kohustab vanemaid lapse abivajaduse ilmnemisel lastekaitsetöötajaga koostööd tegema. Kui vanemad koostööd ei tee, võib lastekaitsetöötaja teha vanematele ettekirjutuse viia laps lasteaeda. Vanemad peavad ettekirjutust täitma.

Puhkeaeg lasteaias, esmaabi osutamine ning lasteaia ja pere koostöö

Lasteaed soovis õiguskantslerilt selgitusi laste puhkeaja, lapsele osutatava esmaabi ja koostöö kohta vanematega. Lasteaed selgitas, et lasteaias on puhkeaeg kella 13–15, mil lapsel on võimalik valida une või vaikse tegevuse vahel rühmaruumis. Lapsevanemaga kokkuleppel puhkab laps voodis 30 minutit ja kui ta selle aja jooksul ei uinu, võib ta ülejäänud puhkeaja olla ärkvel. Lasteaia hinnangul ei arvesta lapsevanema selline soov lapse heaoluga, sest ei anna lapsele endale valikut pikemaks uneajaks või võimaluseks voodisse üldse mitte minna.

Õiguskantsler selgitas, et alates neljandast eluaastast peab lapsel olema sotsiaalministri määruse kohaselt võimalik valida lasteaias puhkeajal uinaku ja muu vaikse tegevuse vahel. Igal inimesel on erinev unevajadus ja üldstatult ei ole võimalik ütelda, kui palju kuueaastane laps päeval und vajab. Mõni selles vanuses laps ei soovigi päeval magada ja teda ei tohi ka selleks sundida. Seda, kas laps vajab päevast und või mitte, hindab eelkõige lapsevanem ning vanem ja lasteaed peavad jõudma puhkeaja korralduses kokkuleppele.

Veel küsis lasteaed, kas neil on õigus keelduda adrenaliinipliatsi kasutamisest, kui pähkliallergiaga lapsel tekib anafülaktiline šokk. Õiguskantsler selgitas lasteaiale, et anafülaktiline šokk on raske eluohtlik allergiline reaktsioon, mille tekkimisel ei piisa antihistamiini manustamisest, vaid on vaja kohe lihasesse süstida epinefriini, mis peatab nähtude süvenemise. Seejärel tuleb kutsuda kiirabi. Selline tegevus on koosõlas esmase abi andmise nõudega lasteaias. Kui lasteaed taandub vanemaga sõlmitud kokkuleppes ega kasuta adrenaliinipliatsit, võib anafülaktilise šokk seada ohtu lapse elu. Õiguskantsler tõdes, et adrenaliinipliatsit oskab kasutada igaüks, kes on selleks saanud juhised, ja see ei sea

kuidagi ohtu abi andjat. Õiguskantsler rõhutas, et ka pähkliallergiaga lapsel on õigus käia elukohajärgses lasteaias ja lasteaial tuleb luua selleks tingimused.

Lasteaia ja vanemate koostöö kohta selgitas õiguskantsler, et lapsevanem ja lasteaed peavad tegema lapse heaolu tagamiseks koostööd, lähtudes sellest, et kõige tähtsam on laps. Lapsevanemal on õigus teha lasteasutusele ettepanekuid. Lasteaed peab hindama iga kord lapsevanema soovi lapsest lähtuvalt ja järgima seejuures õigusaktides sätestatud. Ka on lapsevanemal õigus teada tegevustest, mis tema last puudutavad, olgu selleks vee joomine õppekäigul või kommide jagamine lasteaias.

Õiguskantsler pakkus välja, et konfliktises olukorras võib olla abiks ümarlauaarutelu korraldamine, kus võiks olla peale vanema ja lasteaia esindaja ka mõni muu spetsialist (näiteks kliiniline psühholoog), kes aitaks leida lahendust. Lahenduseks võib olla ka lapse teise rühma üleviimine, kuid seda saab teha üksnes lapse heaolust lähtuvalt ja koostöös vanemaga. Seejuures tuleb ära kuulata ka laps. Õiguskantsler nõustus lasteaiaga, et kui lapsevanem ei käitu lapse huvides, tuleb teha koostööd lastekaitsetöötajaga, et mõista, kas lapse heaolu on ohus. Õiguskantsler selgitas lasteaiale, et koostöö puudumine lasteaia ja lapsevanema vahel ei saa olla lapse lasteaiast väljaarvamise alus.

Logopeedi tugi lasteaias

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem murega, et tema laps vajab logopeedi abi, kuid valla lasteaias ei ole talle seda pakutud. Samuti ei ole vanem saanud abi vallavalitsusest. Õiguskantsler [leidis](#), et vald on rikkunud lapse õigusi, sest ei ole taganud talle lasteaias logopeedi abi. Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt peab vald lasteasutuse pidajana looma võimalused, et lapsed saaksid vajaduse korral logopeedi abi, mida peab lasteaias korraldama direktor.

Õiguskantsler selgitas vallale, et lapsel on õigus saada kõneravi lasteaias, kui talle on seda lasteaias kontrollimisel soovitatud. Lapsevanemal ei ole vaja pärast soovitude saamist pöörduda ühegi teise spetsialisti poole. Lahenduseks ei saa pidada seda, kui lasteaed soovib vanemal endal otsida logopeed. Samuti ei lahenda probleemi see, kui vanemal soovitatakse taotleda vallalt sissetulekust sõltuvat tervisetootust.

Lapsel on õigus abi saada kohe, kui on selgunud, et ta abi vajab. Logopeedi abi tuleb pakkuda lasteaias ja tasuta. Laps võib jääda abita, kui lasteaed korraldab kõneravi väljaspool lasteaeda. Põhjendatud juhtudel võib kõneravi pakkuda ka väljaspool lasteaeda, kui see on

lapse huvides ning on arvestatud vanema võimaluste ja tööeluga.

Lasteaia direktor põhjendas, et lasteaial ei ole seni õnnestunud logopeedi tööle võtta. Vald selgitas, et 2020. aasta sügisel on plaanis avada kolm tugikeskust, kus töötab ka logopeed. Seniks tagati avaldaja lapsele logopeedi abi väljaspool lasteaeda valla kulul.

Noomituse ja õpilase teise klassi üleviimine

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, kes ei olnud nõus koolidirektori käskkirjaga, millega otsustati tema last karistada noomitusega ning viia ta üle paralleelklassi.

Õiguskantsler [leidis](#), et noomituse tegemine oli õiguspärane. Samas oli seadusega vastuolus see käskkirja osa, millega otsustati õpilane üle viia teise klassi, ilma et koolil oleks selleks olnud vanema nõusolekut. Teise klassi üleviimine pole põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (PGS) kohaselt lubatud mõjutusmeede. Seega pole lubatud kooli ühepoolse otsuse alusel õpilast teise klassi üle viia. Peale mõjutusmeetmete võib õpilase suhtes rakendada PGS-s sätestatud tingimustel ja korras kohaldatavaid tugimeetmeid. Tugimeetmete loetelu on seaduses lahtine, toodud on vaid näidisloetelu. Teise klassi üleviimist selles näidisloetelus ei ole, samuti ei näe sellist tugimeedet ette ükski muu PGS säte.

Kuigi tugimeede pole karistus, võib meetme rakendamine riivata põhiõigusi. Seetõttu võib kool tugimeetmeid rakendada vaid seaduses sätestatud tingimustel ja korras. Sõltuvalt tugimeetmest on üheks tugimeetme rakendamise tingimuseks vanema nõusolek. Seda on vaja juhul, kui lapse arengu toetamisel on oluline roll vanematel (nt arenguestlus, pikapäevarühma vastuvõtmine). Õiguskantsler leidis, et kui tugimeedet ega selle rakendamise tingimusi ja korda pole seaduses sätestatud, saab kool sellist tugimeedet rakendada vaid kokkuleppel vanema ja lapsega. Vastasel juhul kohtleks kool last ja vanemaid avaliku võimu objektina ning tegu oleks kooli suvaotsusega, mis on põhiseaduse järgi keelatud.

Õiguskantsler soovitas koolil tühistada käskkirja õpilase teise klassi üleviimise osa. Samuti soovitas õiguskantsler koolil edaspidi käskkirjas ära märkida, kuidas on võimalik mõjutusmeetme rakendamist vaidlustada. Kool teatas õiguskantslerile, et tühistas käskkirja vastava osa ja märgib edaspidi käskkirjadesse edasikaebamise võimalused.

Kooli õppekäikude korraldus

Lõppenud ülevaateaastal kerkis mitmel korral küsimus, kas kool korraldab õppekäike

kooskõlas seadusega. Õiguskantsleri poole pöördunud lapsevanemad selgitasid, et kool on nõudnud õppekavajärgse õppekäigu eest vanematelt kaasrahastust ning seda, et õpilane peab olema koolitunnis sel ajal, kui kaasõpilased on õppekäigul.

Kuigi kirjeldatud konkreetsete juhtumite puhul polnud koolipoolset rikkumist võimalik tuvastada (avaldajate ja kooli väited lahknesid), [soovitas](#) õiguskantsler koolil edaspidi tagada, et õppekäikude rahastamine toimuks kooskõlas põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega. See tähendab, et õppekavajärgsete õppekäikude eest ei või vanematelt kaasrahastust nõuda. Õppekavaväliste õppekäikude eest võib vanematelt raha küsida, ent sellisel õppekäigul osalemine on vabatahtlik. Kooli vabatahtlik toetamine, s.t annetamine, peab toimuma kooskõlas annetamise põhimõtetega. Eelkõige ei tohi ükski vanem ega laps tunda endal otsest või kaudset kohustust üritust rahastada.

Õiguskantsler soovitas koolil lapsevanematele selgitada, kas tegu on õppekavajärgse või -välise õppekäiguga. See tagab, et saadakse üheselt aru, millised on õppekäigu rahastamise võimalused ja laste õppetöös osalemise kohustused. Kui tegu on õppekavavälise õppekäiguga, ei pea laps õppetöös osalema sel ajal, kui teised on õppekäigul. Kui kool üksnes pakub õpilastele võimalust tunnis olla, siis peab sellest ühemõtteliselt teavitama ka vanemaid.

Õiguskantsler juhtis kooli tähelepanu ka sellele, et lapsevanemate koosoleku pädevuses ei ole otsustada, et need õpilased, kes ei osale õppekavavälisel õppekäigul/ekskursioonil, peavad osalema õppetöös. Sellisel otsusel puudub õigusjõud. Vanem saab avaldada soovi üksnes oma lapse õppetundides osalemise kohta, mitte aga teha otsust teiste vanemate ja laste kohta.

Kooli õppekäikude korraldust puudutas teinegi õiguskantslerile saadetud pöördumine. Avaldaja kirjutas üht juhtumit silmas pidades, et kuna kooli õppekäik oli korraldatud hariva eesmärgiga, oleks pidanud selle eest tasuma kool, kuid tasu küsiti ka vanematelt.

Õiguskantsler selgitas [vastuses](#) avaldajale esmalt õppekäikude korraldust nii, nagu sätestab seadus. Kooli korraldatav tegevus jaguneb õppekavajärgseks ja -väliseks tegevuseks. Kool võib ise otsustada, kas korraldada õpet õppekava kohaselt ka õppekäikudena, mis on õpilastele kohustuslikud. Õppekavaväline tegevus toetab õppekavajärgset tegevust, kuid õpilased saavad selles osaleda vabatahtlikult.

Konkreetse õppekäigu kohta leidis õiguskantsler, et tegemist oli vabatahtliku õppekavavälise õppekäiguga. Kahjuks andis õpetaja lapsevanematele eksitavat teavet, et õppekäigust osavõtt

on kohustuslik. Kool ja vallavalitsus siiski selgitasid avaldajale, et õppekäik oli vabatahtlik. Sõidu korraldamise algatasid vanemad. Muuseumikülastus on küll hariva sisuga ja õpilaste sotsiaalseid oskusi arendav tegevus, kuid tuleb arvestada, et koolil ei ole võimalik kõiki soovitud õppekäike rahastada. Seega on oluline lapsevanemate ja kooli koostöö, et lastel oleks võimalik osa saada erinevatest tegevustest.

Õiguskantsler selgitas, et kui õpilasel ei ole rahapuuduse tõttu võimalik õppekavavälisel õppekäigul või mõnel muul üritusel osaleda, võiks kool koostöös vallaga leida võimalused peret aidata, et õpilane saaks üritusest osa võtta.

Õpilase liikumispiirangud ja õppekoormus gümnaasiumis

Õiguskantsleril paluti selgitada, kas gümnaasium võib garderoobide lukustamisega piirata õpilaste ligipääsu oma asjadele ning kas kool võib muuta pärast tunde korraldatava loengu kohustuslikuks.

Õiguskantsler [leidis](#), et garderoobide lukustamisega takistas kool täisealiste õpilaste koolist väljumist, sest õpilased ei saanud võtta oma ülerõivaid. Täisealise õpilase liikumise kontrollimine ja takistamine ei vasta põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele. Õpilaste liikumist tohib piirata siis, kui selleks on seaduslik alus (põhiseaduse § 34). Täisealise õpilase liikumist võib kontrollida üksnes õpilaste ja koolitöötajate turvalisuse tagamiseks. Selleks et kooli tegevus oleks seaduspärane, soovitas õiguskantsler koolil muuta kooli kodukorra punkte, mis puudutavad koolipäeva ajal koolist lahkumise keeldu. Samuti soovitas õiguskantsler koolil edaspidi mitte takistada täisealiste õpilaste koolihoonest väljumist, kui see ei ole seotud turvalisuse tagamisega.

Kool vastas õiguskantslerile, et kooli kodukorrast võeti välja punktid, mis puudutasid koolipäeva ajal õpilaste koolist lahkumise keeldu. Samuti lubas kool edaspidi arvestada õiguskantsleri soovitusel mitte takistada edaspidi õpilaste koolihoonest väljumist, kui see ei ole seotud turvalisuse tagamisega.

Õiguskantsler selgitas veel, et koolil on õigus korraldada õpet toetavaid loenguid ja muud tegevust ning kool võib otsustada, kas muuta need üritused õpilastele kohustuslikuks või mitte. Seetõttu oli koolil õigus korraldada õppesuundade konverents osaliselt valikaine ajal.

Kooli hoolekogu valimine

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, kuna tema hinnangul ei olnud kooli hoolekogu valimine kooskõlas põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ega kooli pidaja kehtestatud hoolekogu moodustamise korraga. Samuti ei olnud lapsevanema arvates hoolekogu liikmete valimine avalik, läbipaistev ega vanemaid kaasav.

Õiguskantsler leidis koolile saadetud [soovituses](#), et hoolekogu valimiste korraldamisel eksis kool mõnel juhul hea halduse põhimõtte vastu. Neid puudusi oleks saanud vältida, kui kogu valimiste protsessi oleks põhjalikumalt ette valmistatud ja vanemaid paremini teavitatud. Seetõttu tuleks koolil edaspidi selgitada lapsevanematele hoolekogu elektrooniliste valmistega seonduvat aegsasti ja üksikasjalikult ning anda nii kandidaatide ülesseadmiseks kui ka hääletamiseks rohkem aega.

Hoolekogu valimistega seoses palus avaldaja hinnata ka kooli pidaja kehtestatud hoolekogu moodustamise ja tegutsemise korra (määruse) põhiseaduspärasust. Määruse järgi ei pea hoolekogus olema ei vilistlaste ega kooli toetavate organisatsioonide esindajaid. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus näeb aga ette, et kooli hoolekogusse tuleb teiste hulgas valida ka vilistlaste ning kooli toetavate organisatsioonide esindajad.

Seaduse kohaselt moodustatakse hoolekogu ja kehtestatakse selle töökord koolipidaja kehtestatud korras. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus ei anna koolipidajale volitust sätestada hoolekogu koosseisu teisiti, kui kehtestab seadus. Lisaks kehtestas määrus sisulisi piiranguid, keda võib vilistlaste ja kooli toetavate organisatsioonide esindajaks valida, ehkki seadus ei anna koolipidajale õigust selliseid piiranguid kehtestada. Volitusest üleastumine tähendab aga vastuolu põhiseadusest tuleneva seaduslikkuse põhimõttega. Vastuolu tõttu põhiseadusega tegi õiguskantsler linnale [ettepaneku](#) kehtestada uus määrus nii, et see oleks põhiseadusega kooskõlas.

Õiguskantsler soovitas linnal määrusega sätestada vanemate esindajate hoolekogusse valimise elektrooniline vorm piisavalt selgelt ja üksikasjalikult, kui selline valimise vorm on volikogu arvates hoolekogu valimistel lubatud. Õiguskantsler leidis, et elektrooniliste valimiste korraldamine ilma vastava regulatsioonita võib viia vastuoluni põhiseaduse §-st 14 tuleneva õigusega menetlusele ja korraldusele. Valiku tegemise määrusega lubatud valimiste vormide vahel võib volitada ka direktorile.

Kooli pidaja vastas õiguskantslerile, et kooli hoolekogu koosseisu muudeti ning hoolekogusse kutsuti vilistlaste esindaja ja kooli toetava organisatsiooni esindaja. Kooli pidaja selgitas veel,

et hoolekogude moodustamise ja tegutsemise korra muutmiseks algatati arutelu õppeasutuste juhtidega ning uus määrus soovitakse kehtestada nii, et uue õppeaasta algusest on võimalik uue hoolekogu moodustamisel seda rakendada.

Tasu õpilaspileti eest

Õiguskantsleril paluti hinnata, kas koolil on seaduslik õigus õpilaspileti korduva väljaandmise eest tasu küsida. Õpilaspileti korduva väljaandmise eest küsitakse tasu mitmes Tallinna linna koolis.

Õiguskantsler märkis Tallinnale saadetud [soovituses](#), et õpilaspileti korduva väljaandmise eest tasu küsides rikuvad koolid põhikooli- ja gümnaasiumiseadust, mille kohaselt on õpilasel õigus saada õpilaspilet tasuta.

Õpilaspilet peab tõendama õpilaseks olemist ja seda eelkõige väljaspool kooli, näiteks ühissõidukis sõidusoodustuste saamiseks. See ülesanne on ka lisavõimalustega õpilaspiletil. Seda asjaolu ei muuda õpilaspileti nimetus (e-õpilaspilet vms) ega ka materjal (plast), millest õpilaspilet on tehtud. Tasu ei tohi küsida ka korduvalt välja antava õpilaspileti eest õpilaspileti kehtivusaja lõppemise tõttu. Kui erinevad teenused koolis on seotud kiipkaardiga, tuleb õpilasele tagada tasuta ka kaart, mis need õigused talle annab, olgu selleks e-õpilaspilet või mõni muu kiipkaart.

Õiguskantsler palus Tallinna linnal vaadata üle munitsipaalkoolide praktika ja tagada, et õpilased saaksid õpilaspileti tasuta, hoolimata sellest, mis põhjusel nad seda taotleavad. Linn kinnitas, et edaspidi saavad lapsed uue õpilaspileti tasuta.

Erivajadusega lapsed ja noored

Õiguskantsleri poole on pöördunud mitmed vanemad, kelle lapsed pole lasteaias või koolis saanud vajalikku tuge. Kahjuks ei ole Eestis endiselt tagatud seadustega ([koolieelse lasteasutuse seadus](#) ja [põhikooli- ja gümnaasiumiseadus](#)) ette nähtud õigust saada abi vajalikus mahus ja pädevalt tugispetsialistilt ning kohe, kui lapse abivajadus on selgunud. Puuetega inimeste nõukoja arvamuse kohaselt on just hariduslike erivajadustega õpilaste toetamine (sh tugispetsialistide olemasolu) üks põletavamaid küsimusi, mis tuleb lahendada.

Õiguskantsler on juhtinud ametkondade tähelepanu sellele, et riigiasutused peavad kontrollima, kas omavalitsused tagavad lastele seadusega lubatud abi. Just riigiasutuste

pädevus järelevalvajana tagab süsteemi toimimise ja selle, et abivajajad saavad seadusega lubatud abi. Ka Riigikohus on rõhutanud (lahendis nr [5-18-7](#)), et põhiõiguste realiseerumise ja põhiseaduse järgimise peab tagama seadusandlik võim. See tähendab, et abi osutamiseks peab olema seadustes asjakohane regulatsioon, ülesande täitmiseks tuleb anda piisavalt raha, samuti peab selle täitmise üle tegema järelevalvet ning õigustatud isikule tagama tõhusad võimalused oma õiguste kaitsmiseks.

Riigikohtu üldkogu on leidnud, et riik ei saa lasta tekkida olukorral, kus esmatähtsate avalike teenuste kättesaadavus sõltub suures osas sellest, milline on inimese elukohaks oleva valla või linna suutlikkus abi osutada.

Õiguskantsler on ametkondadele meelde tuletanud, et need peavad täitma seadusega kehtestatud ülesandeid. Sotsiaalkindlustusametil tuleb teha järelevalvet nii lastekaitse kui ka sotsiaalteenuste valdkonnas; Haridus- ja Teadusministeeriumi ülesanne on kontrollida lasteaedade ja koolide tegevust.

Erivajadustega õpilaste toetamine lasteaias ja koolis

Vanemad ei pea lapsele seadusega tagatud võimalusi nii-öelda välja võitlema. Üheks niisuguse võitluse näiteks võib tuua vanema [pöördumise](#), milles ta kurtis, et tema lasteaiaaegne laps ei saa abi, mida ta vajab. Mitu asutust arutas, kuidas korraldada tugiisikuteenuse osutamine juhul, kui Euroopa Sotsiaalfondi raha selleks enam ei ole või kui reeglid ei võimalda fondi raha teenuse osutamiseks kasutada.

Omavalitsuse kohustuse abi osutada sätestab seadus ja see ei sõltu Euroopa Sotsiaalfondi raha olemasolust (vt ka Riigikohtu lahend nr [5-18-7](#)).

Samuti otsiti üksmeelt selles, milline on lapsele sobivaim lasteaiarühm ning kas lapsele peaks lasteaias tuge pakkuma tugiisik, õpetaja abi või mõni muu lasteaia töötaja. Sisuliselt vaieldi ka selle üle, kas abi on kohustatud andma sotsiaal- või haridussüsteem. Samal ajal, kui kestsid arutelud, oli abi vajav laps abita.

Et lapse abivajadus ei kaoks asutuste aruteludesse ära, korraldati kõiki asjasse puutuvaid spetsialiste kaasav ümarlauaarutelu. Arutelu tulemusena jõuti otsusele, et kuni ei ole leitud muud abi tagavat lahendust, peab laps saama vajaliku tugiisiku. Õiguskantsler tuletas omavalitsusele meelde, et omavalitsus vastutab laste abistamise eest nii lasteaias kui ka sotsiaalteenuste osutamisel ja peab sellistes vaidlusalustes olukordades leidma lapsele

parima lahenduse. Sotsiaalseadustiku üldosa seadus, sotsiaalhoolekande seadus ja lastekaitse seadus koostoimes ütlevad, et kohalik omavalitsus peab alati lähtuma lapse parimast huvist ja abi osutamisel peavad asutused tegema koostööd.

Hea on see, et probleeme on teadvustatud ja neile otsitakse süsteemseid lahendusi. Haridus- ja Teadusministeerium korraldas jaanuaris tugiteenuste seminari, millel osalesid Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühenduse, Eesti Eripedagoogide Liidu, Eesti Logopeedide Ühingu ja Eesti Koolipsühholoogide Ühingu esindajad, samuti omavalitsuste ja SA Innove ning Õiguskantsleri Kantselei spetsialistid. Kaasava hariduse teemat käsitleti ka mitmes meediaväljaandes. Õiguskantsleri nõunik Juta Saarevet osales kaasavale haridusele keskendunud saates „[Suud puhtaks](#)“ ning arutelu jätkus ka [ajaleheveergudel](#). Juta Saarevet andis ka Tartu Ülikoolis õppeaine „SHHI.03.046 Koostöö HEV lapse võrgustikus“ raames seminari, mis käsitles kaasava haridusega seonduvaid juriidilisi küsimusi, nii igapäevaseid rakenduslikke murekohti kui ka õigusloome valikuid.

Hariduslike erivajadustega laste võimalus saada neile vajalikku tuge sattus ohtu ka eriolukorra ajal. [Vabariigi Valitsuse 13. märtsi 2020. aasta korralduse nr 77](#) punkti 1 kohaselt lõpetati õppeasutustes tavapärane õppetöö ja viidi see üle kaugõppele. Seega pidid kodus õppimisega hakkama saama ka hariduslike erivajadustega lapsed ja nende vanemad. Kuna hariduslike erivajadustega laste õpetamine ja nende toimetulek koolis vajab metoodilist toetust, milleks vanematel ei pruugi olla erioskusi, oli tegemist keerulise ülesandega. Korralduse punkti 1.2 kohaselt pidi Vabariigi Valitsus või eriolukorra juht otsustama erivajadustega õppurite õppetöö suhtes rakendatavad meetmed, kuid selliseid meetmeid eriolukorra ajal ei kehtestatud. Siiski koostas selle hariduslike erivajadustega õpilaste õppetöö korraldamise kohta [juhendi](#) Haridus- ja Teadusministeerium. Juhend andis selguse, et osa lapsi sai jätkata õppetööd harjumuspärases asutuses, kuid kinnitas teadmise, et üldiselt olid ka hariduslike erivajadustega lapsed koduõppel.

On igati mõisteta, et koroonaviiruse leviku tõkestamiseks tuli vähendada inimkontakte, samas oli oht, et osa hariduslike erivajadustega lapsi jääks ilma perevälise toeta abita. Haridus- ja Teadusministeerium tõi juhendis välja, et peale haridustugiteenuste on tuge vajaval õpilasel ja tema perel võimalik saada abi elukohajärgselt omavalitsuselt, kes saab pakkuda lapsele vajaduse korral tugiisiku- või lapsehoiuteenust. See oli asjakohane viide. Samas on viiruse tõrje seisukohast vaieldav, kas on vahet selles, kes lapsega vahetult kokku puutub: kas haridus- või sotsiaalvaldkonna spetsialist. Lapse arengu huvides oleks ehk olnud parem, kui oleks jätkatud tegevust talle tuttava haridusspetsialisti juhendamisel. Kuidas

tehtud valik mõjutas laste arengut ja perede olukorda, selgub tulevikus.

Lapse puude tuvastamine

Sotsiaalkindlustusamet muutis 2019. aasta sügisel puude tuvastamise praktikat, mistõttu jäeti osal puudega lastest puue tuvastamata. Praktika muutumisele viitab ka [statistika](#). Puudega laste vanemad leidsid, et muutuse tõttu võivad lapsed jääda vajaliku abita (vt ka Anneli Habicht, „[Ringmäng puudega lapse ümber](#)“, „[Puue - kas on või ei ole...](#)“; Kadri Tammepuu [artikkel](#), Kirsti Vainküla [artikkel](#)). Õiguskantslerilt küsiti, kas selline praktika on õiguspärane.

Kuna osa teenuseid ja toetusi, mida lapsed vajasisid, oli seotud puude tuvastamisega, jäi osa lapsi ilma ka neile vajalikust abist.

Sotsiaalministeerium selgitas esialgses vastuses, et lapsed ei jää lubatud abita, sest omavalitsused on kohustatud aitama ka neid lapsi, kellel ei ole puuet tuvastatud. Ometi möönis ministeerium, et omavalitsuste motivatsioon (ja ka võimekus) lapsele abi osutada sõltub siiski sellest, kas lapsel on tuvastatud puue, kuna puudega laste arvu võetakse arvesse kohalikele omavalitsustele raha eraldamisel.

Väga keeruliseks kujunes fenüülketonuuria diagnoosiga laste olukord. Tervena püsimiseks vajavad nad kallist eritoitu, kuid ilma puuet tuvastamata ei olnud võimalik neid rahaliselt toetada. Kalli eritoiduta tekivad tervisekahjustused, mis on pöördumatud ja süvenevad, selle tagajärjel tekib ka puue. Sellist olukorda, kus toetuse saamiseks peab lapse tervise rikkuma, ei saa lubada.

Eesti Fenüülketonuuria Ühingu pöördumisele tuginedes selgitas õiguskantsler olukorra tõsidust nii poliitika kujundajatele kui ka rakendajatele. Õnneks mõistsid muudatuse vajadust nii Riigikogu kui ka Sotsiaalministeerium. Riigikogu tegi vajaliku [seadusemuudatuse](#), mis lubab toetust maksta ka harvikaigusega lapsele, kellel ei ole puuet tuvastatud, puude tekkimise ennetamiseks. Seni kuni Riigikogu seadusemuudatust menetles, tegi Sotsiaalkindlustusamet seadust laiendades üksikotsuseid, määrates fenüülketonuuria diagnoosiga lastele toetuse, aga jättes puude tuvastamata.

Kuigi osale harvikaigustega lastele tõi seadusemuudatus kaasa lahenduse, on endiselt mitme diagnoosiga lapsi, kellel tuvastatakse varasemaga võrreldes kergem puue või ei tuvastata üldse puuet. Ka siin on küsimus selles, et ametlikult tuvastatud puue annab õiguse saada teenuseid ja toetusi, mida laps sisuliselt vajab, kuid millest ta jääb ilma, kui tema puuet

ei tuvastata (näiteks diabeedihaiged).

Poliitikakujundaja peab selgeks tegema, mis on puude tuvastamise eesmärk. Laps ei vaja ju nii-öelda templit puude olemasolu kohta, vaid abi, teenuseid, vahel ka rahalist tuge. Teenuste vajadus selgub tihti lapse diagnoosist. Fenüülketonuuria diagnoosiga laste murest ajendatuna tehtud seadusemuudatusega on liigutud õiges suunas, sest laps ei pea läbima puude tuvastamise menetlust, vaid saab tema kohta teada oleva info (diagnoos) põhjal vajalikku abi.

Sotsiaalministeerium on oma kirjas viidanud, et praegu analüüsitakse kogu erivajadusega laste tugisüsteemi, sh rahastamist. Analüüs pidi esmase plaani kohaselt valmima 2020. aasta veebruaris, kuid eriolukorra kehtestamise tõttu lükkus see tähtaeg edasi.

Puudega lapse vanemate töötamisest

Õiguskantslerilt küsiti, kas põhiseadusega on kooskõlas, et kohalik omavalitsus ei maksa hooldajale, kes töötab, hooldajatoetust. Avaldaja tõi välja, et puudega laste vanemad on mures ka ravikindlustusest ilmajäämise pärast, kui nad lähevad tööle, tegutsevad füüsilisest isikust ettevõtjana või võlaõigusliku lepingu alusel. Kuna puudega lapse eest on tihti vaja hoolitseda rohkem, kui on täistööajaga töö kõrvalt võimalik, soovitakse teha tööd osaajaga.

Õiguskantsler [selgitas](#), et kui hooldajatoetust saav vanem asub tööle (kas või osalise koormusega), siis kohalik omavalitsus tema eest sotsiaalmaksu enam tõesti ei maksa ja seetõttu pole talle tagatud ka ravikindlustust. Kui täiskasvanu või lapse hooldaja teeb tööd kas või väikese koormusega, peaks see andma talle ka ravikindlustuse. Tööandja peab osakoormusega töötaja eest tasuma sotsiaalmaksu igal juhul vähemalt miinimummäära ulatuses, mis teeb töötaja osaajaga töölevõtmise tööandjale suhteliselt kulukaks. Mõistagi võib see omakorda takistada puudega laste vanemate töölevõtmist. Töö võlaõiguslike lepingute alusel võiks olla puudega lapse vanemale paindlik alternatiiv, kuid ka sel viisil töötamine ei pruugi tagada ravikindlustust, sest ka siis tuleb kindlustuskaitse tekkimiseks täita sotsiaalmaksu miinimumkohustus.

Õiguskantsler palus Sotsiaalministeeriumil kaaluda võimalust luua meetmed puudega laste vanemate töölkäimise toetamiseks. Selleks võiks eeskuju võtta Töötukassa meetmest, mille raames aitab Töötukassa vähenenud töövõimega töötajate eest sotsiaalmaksu maksta, soodustades seeläbi nende osalemist tööturul.

Sotsiaalministeerium vastas, et omastehooldajate probleemide lahendamiseга tegeldakse.

Ministeeriumi hinnangul peaks soodustus hõlmama kõiki osajaga töötavaid hoolduskoormusega inimesi. See aga eeldab, et lisaks omastehooldajate ja sihtrühma täpsele määratlemisele peab riik tagama ka muu toetava tugisüsteemi (toetavad teenused, mis võimaldaksid inimestel tööturule naasta jms), mis lisaks maksusoodustuse andmisele soodustaks paremat töö, hooldamise ja pereelu ühitamist. Sotsiaalministeeriumi selgitustest saab seega järeldada, et lahenduse leidmine võtab aega.

Lapsed ja tervis

Tervishoiu valdkonnas on endiselt aktuaalne küsimus, mis vanusest alates võib laps teha ise oma tervist puudutavaid otsuseid. Kui muude tervishoiuteenuste saamisel sõltub noore iseotsustusõigus tema [kaalutlusvõimest](#), mida hindab tervishoiutöötaja, siis psühhiaatrilise abi saamiseks peab noorel olema alati vanema nõusolek.

Psühhiaatriline ja psühholoogiline abi

Psühhiaatrilise abi seadus ei võimalda praegu ühelgi juhul anda alaealisele ilma vanema nõusolekuta psühhiaatrilist abi. Mõistagi tuleb üldjuhul kaasata vanemad, ent on erandeid, mil see ei ole alaealise huvides (laps on näiteks perevägivalda ohver) või ei ole võimalik (vanem on sõitnud välismaale). Neil juhtudel ei saa õigeaegselt aidata näiteks depressiooni, söömishäire või sõltuvuse all kannatavat noort, kes on abi saamiseks ise psühhiaatri poole pöördunud, kelle abivajadus on meditsiiniliselt põhjendatud ja kes on psühhiaatri hinnangul nõusoleku andmiseks piisavalt kaalutlusvõimeline.

Õiguskantsler [palus](#) sotsiaalministril kaaluda psühhiaatrilise abi seaduse § 3 muutmist selliselt, et piisavalt küpsel ja kaalutlusvõimelisel alla 18-aastaselt noorel endal oleks õigus anda teavitatud nõusolek saada psühhiaatrilist abi. Sotsiaalminister nõustus õiguskantsleri põhjendustega ning lubas arvestada õiguskantsleri ettepanekuga psühhiaatrilise abi seaduse muutmisel.

Riigikogu Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon algatas psühhiaatrilise abi seaduse muudatuse, mis lahendaks õiguskantsleri osundatud probleemi. Paraku takerdus eelnõu menetlus Riigikogu sotsiaalkomisjonis ning jätkub järgmisel ülevaateperioodil.

Vanema nõusoleku teema on aktuaalne ka noorele psühholoogilise abi andmisel. Lõppenud ülevaateperioodil küsis õiguskantslerilt nõu lapsest lahus elav vanem, kes ei olnud rahul sellega, et teine vanem käis tema nõusolekuta lapsega psühholoogi vastuvõtul. [Õiguskantsler selgitas](#)

, et perekonnaseaduse kohaselt on hooldusõiguslik vanem lapse seaduslik esindaja ning vanematel, kellel on ühine hooldusõigus, on ka ühine esindusõigus. Kui vanem esindab last iseseisvalt, eeldatakse teise vanema nõusolekut. See tähendab, et kui üks lapsevanem läheb lapsega psühholoogi vastuvõtule, võib psühholoog eeldada teise vanema nõusolekut. Kui aga teine vanem teatab psühholoogile, et vanemate vahel puudub sellekohane kokkuleppe, ei saa psühholoog eeldada teise vanema nõusolekut.

Psühholoogi ja ka psühhoterapeudi tegevus ei ole Eestis õigusaktidega reguleeritud. Seetõttu pole ka reegleid selle kohta, kes võib ennast psühhoterapeudiks või nõustajaks nimetada. Samuti ei ole seadustega kehtestatud järelevalvet psühholoogilist nõustamist pakkuvate spetsialistide üle. Seega on oluline, et nõustaja poole pöördudes veendutaks, kas tal on erialane haridus või kas tal on psühholoogi kutse. Kutse olemasolu saab hõlpsasti kontrollida [kutsekoja veebilehe](#) alalehelt „Otsi kutsetunnistust“. Samas ei ole psühholoogi kutset mitteomavatel nõustajatel keelatud pakkuda psühholoogilise nõustamise teenust. Tegemist on eraõigusliku teenusega, mille puhul peab klient ise veenduma nõustaja kompetentsuses.

Eriolukorra ajal pöördusid õiguskantsleri poole väikelaste vaimse tervise asjatundjad ja juhtisid tähelepanu, et koolilaste vanematele mõeldud soovitused laste vaimse tervise toetamiseks kriisi ajal ei sobi päris hästi väikelaste vanematele. Kuid ka väikelapsed vajavad vanemate tuge ja abi, et kriisi mõjudega hästi hakkama saada. Kuna väikelaste vanematele mõeldud materjale nappis, koostasid Eesti Väikelaste Vaimse Tervise Liit ning Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakond [soovitused beebide ja väikelaste vanematele laste toetamiseks kriisiolukorras](#).

Hambaravi

Õiguskantslerilt küsiti ka laste hambaravi korralduse kohta. Näiteks uuris lapsevanem, miks ei ole puudega lapsel võimalik saada Tallinnas mõistliku aja jooksul narkoosiga hambaravi. Haigekassa kontrollis [õiguskantsleri sekkumise](#) järel laiemalt narkoosiga hambaravi kättesaadavust. Pärast mitmeid kontrollkõnesid veendus Haigekassa esindaja, et Tallinna Lastehaigla ei järgi ravijärjekorra pidamise nõudeid, sest soovijatele ei antud võimalust end arsti vastuvõtule registreerida, vaid paluti neil hiljem tagasi helistada. Haigekassa juhtis nende puudustele Tallinna Lastehaigla tähelepanu.

Laste andmete kaitse

Lapsed ajakirjanduses

Aasta jooksul pöörduti õiguskantsleri poole korduvalt seoses laste andmete kajastamise ja sellega kaasnenud võimalike rikkumistega meedias. Avaldades materjale õigusrikkumistest, väärkohtlemise juhtudest, kohtuasjadest ja õnnetustest, peab ajakirjanik kaaluma, kas konkreetse kannatanu (või ka väidetava süüdlase) identifitseerimine on ilmtingimata vajalik ja milliseid kannatusi võib see kaasa tuua asjaosalistele. Oluline on silmas pidada, et konkreetsetest asjaoludest sõltuvalt võib laps olla äratuntav ka siis, kui tema nime ega nägu ei avaldata.

Õiguskantsleri poole pöördus inimene, kelle kohta oli ajakirjandusväljaandes ilmunud emotsionaalsel ja isiklikul teemal kirjutatud artikkel. Ta oli mures, kas inimese kannatuste kajastamisel saab ohvriks tuua tema õiguse eraelule ja peres kasvavate laste heaolu. Ajakirjandusväljaande majanduslikud huvid ja inimeste uudishimu ei kaalu üles inimeste õigust eraelule. Kui pole täidetud isikuandmete kaitse seaduse §-s 4 märgitud kriteeriumid ja inimene seda ei soovi, ei ole inimese eraelu kajastamine meedias lubatud.

Õiguskantsleri poole pöörduti ka vaidluses, kus ajakirjandusväljaanne oli avaldanud konkreetset kooli puudutava uudisloo, milles käsitleti koolitöötajate tüli, kuid artiklis oli olnud juttu ka konkreetse õpilase hinnetest ja õppeedukusest. Olgugi et õiguskantsler ei saa kontrollida eraõigusliku ajakirjandusväljaande tegevust, tuli rõhutada, et lapse eraeluliste andmete avaldamine on üldjuhul lubamatu. Isegi kui õppeasutuses on sisepingeid, tuleb esikohale seada laste õpirahu. Kool peab looma õpilastele turvalise õpikeskkonna. Lastele tuleb igapäevases õppetöös ja seal kerkivate takistuste ületamisel tagada nii kooli kui ka kodu toetus, mis ei ole kõikide osapoolte heasoovliku koostööta võimalik.

Lastega seotud juhtumite kajastamisel meedias tuleb esikohale seada lapse parimad huvid. Alaealiste ohvrite andmeid üldjuhul ei avaldata. Mõistagi vastutavad lapse heaolu tagamise eest eeskätt tema vanemad, kes otsustavad, kas anda nõusolek lapse intervjuueerimiseks või tema andmete avaldamiseks. Ometi peab ajakirjanik materjali avaldamist kaaluma ka siis, kui vanem on andnud lapse andmete avaldamiseks oma nõusoleku, sest meediakajastus ei pruugi olla lapse parimates huvides. On mitmeid häid näiteid selle kohta, kuidas võimalikke probleeme sotsiaal- või lastekaitsevaldkonnas on ajakirjanduses võimalik käsitleda juhtumiga seotud lapsi identifitseerimata.

Õiguskantsler on mitmel korral kohtunud ajakirjandusorganisatsioonide esindajate ja

ajakirjanikega ning selgitanud lapse perekonnaelu ja eraelu puutumatus austamise olulisust. Mitmel korral on õiguskantsler pöördunud konkreetse väljaande või meediaorganisatsiooni poole palvega eemaldada veebist lapse õigusi rikkuv materjal. Enamasti on õiguskantsleri palvet kuulda võetud.

Spordipäeva tulemuste avalikustamine

Eelmisel sügisel tekitas avalikkuses elevust õiguskantsleri seisukoht kooli [spordipäeva tulemuste avaldamise](#) kohta. Õiguslikult kuulub kehaline kasvatus (ja spordipäev kui selle õppeaine osa) kohustuslikku riiklikku õppekavasse ning seetõttu on selles aines saavutatud tulemused sama olulised nagu näiteks matemaatikas ja võõrkeeleeõpetuses saadud hinded. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt ei tohi õpitulemusi ilma lapse, tema vanemate või eestkostja loata kõrvalistele isikutele avaldada.

Kuivõrd parimaid matemaatikaõpilasi ja kirjandikirjutajaid koolides sageli tunnustatakse, soovitas õiguskantsler koolidel oma kodukorras ette näha, kuidas saaksid väärilist tähelepanu ja tunnustust ka kooli spordipäeva parimad. Õiguskantsleri seisukoht ei puudutanud neid spordivõistlusi, milles lapsed osalevad vabatahtlikult.

Ennetus ja edendus

Õiguskantsleri ülesanne on ka laste õigusi tutvustada ja tugevdada laste positsiooni ühiskonnas aktiivsete osalejate ja kaasarääkijatena. Õiguskantsler teeb lasteombudsmanina analüüse ja uurimusi lapse õiguste valdkonnas ning annab nende põhjal soovitusi laste olukorra parandamiseks. Lasteombudsman esindab laste huve õigusloomeprotsessis ning korraldab lapse õigusi käsitlevaid koolitusi ja seminare.

Et julgustada ja toetada lapsi oma õigusi ja kohustusi analüüsima ja lahti mõtestama, on Õiguskantsleri Kantselei juurde asutatud lasteombudsmani nõuandev kogu, kuhu kuuluvad laste- ja noorteorganisatsioonide esindajad. Ülevaateperioodil arutati lasteombudsmani nõuandvas kogus koolinoorte töötamisega seotud küsimusi. Enamikul aruteludes osalenud noortest oli töökogemus. Mitme noore kogemused olid positiivsed, kuid oli ka neid, kes olid tööl kokku puutunud ebameeldivustega: tööandja ei olnud nõus noorega lepingut sõlmima või ei olnud töötingimused noorele ohutud. Sellest hoolimata soovisid kõik noored edaspidigi koolivaheajal tööd teha ja raha teenida. Noorte jaoks on siiski oluline, et töö oleks ea- ja jõukohane, töötingimused oleksid ohutud ning et ka tööandjad järgiksid seadust. Noorte

kogemuste ja seisukohtade ärakuulamine andis väärtuslikku infot Sotsiaalministeeriumile ülevaateperioodil valminud [kooliealiste noorte töötamise analüüsi](#) jaoks.

Lõppenud ülevaateperioodil külastas Õiguskantsleri Kantseleid mitusada koolinoort Eesti eri paigust. Õiguskantsleri nõunikud tutvustasid noortele nende õigusi ja kohustusi ning lasteombudsmani tööd. Nõunikud pidasid loenguid ka koolides, kus nad kohtusid õpilaste, õpetajate ja lapsevanematega. Kohtumisel õpilastega arutati lapse õiguste ja kohustuste teemal. Lapsevanemate ja spetsialistidega toimunud kohtumistel vaadati Taani filmi „Hoia minust kinni“ ning arutati koos psühholoogidega, kuidas laste abivajadust märgata, kuidas abivajavat last ja tema peret toetada ning millised abisaamise võimalused Eestis on. Lisaks toimusid koostöökohtumised Eesti Noorteühenduste Liidu ja Eesti Õpilasesinduste Liidu esindajatega.

Õiguskantsleri nõunik osales mentorina noorte kriisihäkatonil „[Hack the Crisis – Youth](#)“. Veebis korraldatud häkatonil said noored võimaluse pakkuda innovaatilisi lahendusi kriisi ajal tekkinud probleemidele. Parimaks ideeks valiti kaasaskantav kodukontor „Muna“, mis on elektrivarustuse ja internetiühendusega ning heli- ja ilmastikukindel – lükka kodu õuele või metsa alla. Noortel oli ka vahvaid ideid, kuidas parendada kriisi ajal veebiõpet, sportimise võimalusi ja omavahelist suhtlemist.

Lisaks kohtumiste korraldamisele kirjutasid õiguskantsleri nõunikud artikleid lapse õigustest. Ajakirja Sotsiaaltöö lapse õiguste [erinumbris](#) ilmusid artiklid laste ja täiskasvanute teadlikkusest lapse õigustest ja õigustega seotud hoiakutest, lapse õigustest vanematevahelistes hooldus- ja suhtlusõiguse vaidlustes ning lapse õiguste kaitsest suhtluskorraga seotud kohtulahendite täitmisel. Ajakirjas Märka Last ilmus [artikkel](#) laste vanusest ja vastutusest laste ja täiskasvanute pilgu läbi.

Lõppenud ülevaateperioodil keskenduti ka lapsedatsiendi õiguste tutvustamisele. Koostöös Eesti Lastearstide Seltsiga korraldati 31. oktoobril 2019. aastal lapsesõbraliku tervisoiu konverents, kus esinesid ettekandega õiguskantsleri nõunikud Kristi Paron ja Andres Aru. Õiguskantsleri nõunik Kristi Paron esines lapsedatsiendi autonoomiat käsitlevate loengutega Eesti Arstiteadusüliõpilaste Seltsi liikmetele ja Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö üliõpilastele. Samuti käsitles ta laste vaktsineerimisega seotud õiguslikke aspekte 18. oktoobril 2019 toimunud Arstide Liidu arutelupäeval, mis oli korraldatud elanikkonna vaktsineerimisega hõlmatuse parandamiseks.

Õiguskantsleri ametkond panustab jätkuvalt lastekaitse valdkonna kitsaskohtade süsteemsesse lahendamisse spetsialistide koolitamise kaudu. Õiguskantsleri nõunikud koolitavad regulaarselt lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaid, samuti pakuti ülevaateastal lapse õiguste koolitust advokaatidele ja noorsootöö üliõpilastele.

Selleks et aidata kaasa lapsesõbraliku menetluse põhimõtete juurutamisele politseitöös, korraldas Õiguskantsleri Kantselei koostöös Politsei- ja Piirivalveameti, Prokuratuuri, Sotsiaalkindlustusameti ja Justiitsministeeriumiga kaks koostööseminari politseinikele ja prokuröridele. Seminaridel jagati praktilisi soovitusi ja teadmisi, kuidas igapäevases politseitöös arvestada lapse vajaduste ja huvidega, teisisõnu, kuidas tagada lapse heaolu. Seminaridel tutvustati ka materjale, millele politseinikud saavad toetuda lapsesõbraliku menetluse korraldamiseks: politsei laste kohtlemise juhend; prokuröride [kokkulepe](#) alaealiste erikohtlemise kohta kriminaalmenetluses; lapsesõbraliku menetluse [meelespea](#); õiguskantsleri [juhend](#) laste õigustest esmasel kokkupuutel politseinikega.

Arenguseire Keskus ja Õiguskantsleri Kantselei korraldasid lõppenud ülevaateperioodil Riigikogus [seminari „Laste heaolu indikaatorid: praegune seis ja võimalused laste olukorra kirjeldamisel“](#). Teadlased ja lastega töötavad spetsialistid arutasid Eesti laste heaolu mõõtmise võimalusi ja kitsaskohti. Seminaril kõnelejad rõhutasid, et oluline on saada laste olukorrast terviklik ülevaade: see aitab ennetada probleeme ja toetada laste igakülgset arengut. Seminaril esinenud ühiskonnateadlased rõhutasid laste endi rolli tähtsust ning laste arvamuse kuulamise olulisust. Laste heaolu hindamisel on oluline arvestada laste endi seisukohti, mis annab nende olukorrast parema ülevaate. Esinejad kritiseerisid lapsekeskse statistika vähesust peavoolustatistikas ning tõid välja laste andmete killustatuse. Selleks et laste olukorrast paremat ülevaadet saada, on ekspertide sõnul oluline leppida kokku mõõdikutes, mida laste heaolu hindamisel jälgida ning mida regulaarselt uuendada. Objektiivse info kõrval on oluline kajastada ka laste endi hinnanguid oma võimalustele ja olukorrale.

Lähtudes vajadusest saada parem terviklik ülevaade laste olukorrast ja arvestades ÜRO Lapse Õiguste Komitee poolt Eestile saadetud [soovitust](#) avaldada igal aastal lapse õiguste statistikat, koondas Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakond koostöös mitme asutuse ja organisatsiooniga laste õigustega seotud statistika ja uuringud ning avaldas need õiguskantsleri [kodulehel](#). Avaldatud andmed puudutavad pereelu, laste tervist, nende võimalusi saada haridust, huviharidust, teha tööd ning veeta vaba aega. Need andmed

käsitlevad aga ka turvalisuse ja vägivalda, elustandardi ja toimetuleku küsimusi ning lapsesõbraliku menetluse ja võrdse kohtlemise põhimõtteid.

Pimedate Ööde festivali laste- ja noortefilmide (Just Film) kavas oli taas laste õiguste programm, mis valmis koostöös Just Filmi, õiguskantsleri, Justiitsministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Sotsiaalkindlustusameti, Politsei- ja Piirivalveameti ja Lastekaitse Liiduga. Laste õiguste programm linastus festivalil juba üheksandat korda. Valitud filmide linastustele järgnesid arutelud, kus eksperdid ja tuntud inimesed arutasid nähtut koos vaatajatega. Vene emakeelega noorte huvi suurendamiseks on programmi filme järjest rohkem tõlgitud ka vene keelde. Sel aastal toimus ka mitu filmijärgset arutelu vene keeles. Lapse õiguste programmi filme käis kahe nädala jooksul vaatamas 2932 filmisõpra.

Lasteombudsman saab aidata ühiskonda lapsesõbralikumaks muuta veel sel viisil, et tunnustab häid inimesi, kes on koos lastega või laste heaks midagi silmapaistvat teinud. Laste huvide eest seisvate organisatsioonide algatatud tunnustusüritus „[Lastega ja lastele](#)“ toimus 2020. aastal seitsmendat korda. Lastekaitsepäeval tunnustasid Vabariigi President ja õiguskantsler neid, kes on oma uute algatuste või pikemaajalise tegevusega oluliselt panustanud laste heaolusse. Selle aasta tunnustusüritusest valmis ka [telesaade](#), mis oli eetris 1. juunil ETV-s.

Kontrollkäigud lasteasutustesse

Kontrollkäik Tallinna Lastekodusse

Õiguskantsler kontrollis Tallinna Lastekodu ühte peremaja. Kontrollkäigul selgus, et mõni laps ei ööbi sageli perekodus. Selliste olukordade lahendamine on väga keeruline. Perevanemad vajavad teadmisi, et iga kriisi- ja traumakogemusega last tulemuslikult toetada. Õiguskantsler soovitas perevanematel aktiivselt koolitustel osaleda. Peale selle, et perevanemad teavitavad politseid, peaksid nad püüdma perekodust lahkunud lapsega ka ise kontakti saada ja näidata, et kodus muretsetakse tema pärast. Samuti soovitas õiguskantsler perekodul koostöös laste eestkostjaks oleva linnavalitsusega pakkuda lastele vajalikku nõustamist ja teraapiat. Seegi võib aidata lastel perekodu eluga paremini kohaneda ja kodus püsida.

Külastuse käigus ilmnis, et mõni laps oli palunud perevanemal end oma tuppa lukustada, et teised lapsed teda öösel ei segaks. Lapsed ei saanud oma toast seestpoolt lukustada ega lukust lahti keerata. Õiguskantsler leidis, et personali soov tagada kõigi laste turvalisus on

mõistetav, kuid toaukse lukustamine, ilma et laps saaks seda seestpoolt avada, ei ole selle mure lahendamiseks sobiv viis. Lukustatud toas võib lapse elu ja tervis ohtu sattuda, kui peaks näiteks tulekahju puhkema või lapsel äkiline haigushoog tekkima. Pigem võiks perekodu vajaduse korral paigaldada sellise ukسلuku, mille laps saab toas olles ise kinni keerata (näiteks nn liblikaga), aga mida perevanem saab väljastpoolt avada.

Kontrollkäik Viljandi Haigla psühhiaatrikliiniku lastepsühhiaatria osakonda

Õiguskantsler kontrollis lõppenud ülevaateperioodil [SA Viljandi Haigla psühhiaatrikliiniku lastepsühhiaatria osakonda](#). Õiguskantsler palus Viljandi Haiglal vormistada kõik lastepsühhiaatria osakonna ohjeldamise juhtumid nõuetekohaselt ning kanda need eraldi registrisse. Viljandi Haiglale saadetud soovitusel rõhutas õiguskantsler, et kui alaealine patsient raviga ei nõustu või kui tema haigusseisundi tõttu tuleb rakendada ohjeldusmeetmeid, tuleb selleks vormistada tahtest olenematu vältimatu ravi otsus. Samuti palus õiguskantsler Viljandi Haiglal parandada ravikeskkonda: pakkuda lastepsühhiaatria osakonna noortele rohkem võimalusi hoovis sportimiseks ning hankida lastele hoovi mängurajatis.